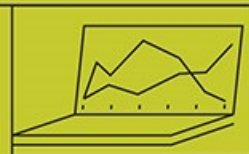

Indikaatori “ettevõtjatulu” (sh. teised majandusnäitajad) ja põllumajandustootjate jätkusuutlikkuse uuring

2024

Tellija: Regionaal- ja Põllumajandusministeerium

Uuringu teostaja: Maaelu Teadmuskeskus

Vastutav läbiviija: Maris Kruuse

Analüüsi teostaja: Eduard Matveev (Maamajanduse valdkond)

Tehniline tugi: Marek Kärner (Maamajanduse valdkond)

Antud töö andmete kasutamisel või tsiteerimisel tuleb viidata allikale.

LISAINFO JA KONTAKT

Maaelu Teadmuskeskus

Põllumajandusuuringute osakond

Agroökoloogia valdkond

Tähe tn 4, Tartu linn, 51010 Tartu maakond

E-post: maris.kruuse@metk.agri.ee

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeringud
maapiirkondadesse

Eesti maaelu arengukava 2014-2020 4. ja 5. prioriteedi hindamine
ÜPP Strateegiakava 2023-2027 hindamine

Sisukord

Sisukord	2
Jooniste loetelu.....	3
Tabelite loetelu.....	3
Lisade loetelu	3
Kasutatud kirjanduse loetelu	4
Uuringu lühikokkuvõte	5
Uuringu eesmärk	7
Tulemused ja arutelu	7
Kokkuvõte	18

Jooniste loetelu

Joonis 1. Ettevõtjatulu eurodes põllumajandusmaa hektari kohta 2022. aastal (METK, 2024c)	7
Joonis 2. Sissetulekud (k.a toetused, v.a investeeringutoetused) põllumajandusmaa hektari kohta 2022. aastal (METK, 2024c)	9
Joonis 3. Netolisandväärtus eurodes tööjõu aastaühiku kohta 2022. aastal (METK, 2024c)	10
Joonis 4. Arvestuslik netokasum eurodes põllumajandusmaa hektari kohta 2022. aastal (METK, 2024c)	11
Joonis 5. Brutoinvesteeringu suhe põhivara kulumisse 2022. aastal (METK, 2024c)	12
Joonis 6. Tootjate jagunemine investeeringu suuruse järgi TJÜ kohta meetmete lõikes 2022. aastal (METK, 2024c)	12
Joonis 7. Meetme toetuse osakaal sissetulekutes 2022. aastal (METK, 2024c)	13
Joonis 8. Jätkusuutlike põllumajandustootjate osakaal tootjate koguarvust keskkonnameetmete, tavatootjate ja FADNi põllumajandustootjate üldkogumisse kuuluvate tootjate (Eesti keskmine) lõikes 2021.–2022. aastal (METK, 2024c), (PMK, 2022c)	15
Joonis 9. Jätkusuutlike põllumajandustootjate osakaal suurusgrupiti tootjate koguarvust keskkonnameetmete (koos meetme toetusega), tavatootjate ja FADNi põllumajandustootjate üldkogumisse kuuluvate tootjate (Eesti keskmine) lõikes 2022. aastal (METK, 2024c)	16

Tabelite loetelu

Tabel 1. Meetme toetuse mõju tootjate jätkusuutlikkusele (väljendatuna jätkusuutlike tootjate osakaaluna, %) suurusgruppide lõikes 2022. aastal (METK, 2024c)	17
---	----

Lisade loetelu

Lisa 1. Üldkogumi esindatus meetmete lõikes, 2022
Lisa 2. Ettevõtjatulu eurodes tööjõu aastaühiku kohta 2022. aastal
Lisa 3. Kogutoodangu väärtus (k.a toetused, v.a investeeringutoetused) põllumajandusmaa hektari kohta, perioodil 2013–2022
Lisa 4. Koondtulemused tootjate lõikes (MAK 2014–2020 keskkonnatoetusi saanud, mittetaotlenud (nn. tavatootjad), Eesti keskmine tootja), 2022
Lisa 5. MAK 2014–2020 keskkonnatoetusi saanud tootjate toetuste struktuur meetmete lõikes, 2022
Lisa 6. MAK 2007–2013 ja 2014–2020 raames makstud keskkonnatoetuste osatähtsus majandusnäitajate struktuuris aastatel 2007–2022
Lisa 7. Tööjõu kasutuse struktuur 2022. aastal
Lisa 8. Jätkusuutlike põllumajandustootjate osakaal tootjate koguarvust MAK 2007–2013 ja 2014–2020 keskkonnameetmete lõikes aastatel 2007–2022

Kasutatud kirjanduse loetelu

FADN, 2023. *Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas*. Allikas: <https://metk.agri.ee/fadn>

METK, 2024c. MAK 2014-2020 põllumajanduse keskkonna- ja kliimameetmete hindamine sotsiaalmajanduse aspektist lähtudes 2022. aasta kohta. Jäned.

PMK, 2022c. MAK 2014–2020 põllumajanduse keskkonna- ja kliimameetmete hindamine sotsiaalmajanduse aspektist lähtudes 2021. aasta kohta. Saku.

Uuringu lühikokkuvõte

Sotsiaalmajanduse hindamisvaldkonnas jätkati pikaajalist uuringut „Ettevõtjatulu“, mille eesmärgiks on välja tuua, mil määral on MAK keskkonnatoetused mõjutanud maaelanikkonna tulutaset. Analüüsiks on kasutatud FADN andmeid 2022. aasta kohta. Alates 2010. aastast on Eestis FADN valimi plaaniliseks suuruseks 658 ettevõtet, kes esindavad 6678 põllumajandustootjat. Andmed koguti ja analüüsiti 2023. aastal ning kajastavad 2022. aasta majandusseisu (2022. aastal maksti välja 2021. aastal taotletud MAK toetused). FADN andmetel oli Eesti põllumajandustootja kasutuses 2022. aastal keskmiselt 147 ha põllumajanduslikku maad. Keskmiselt 36% kasutatavast põllumajanduslikust maast oli omandis ja 64% renditud või muudel tingimustel kasutusele võetud.

Kogutoodangu väärtus ulatus 2022. aastal keskmiselt 268 973 euronile ettevõtte kohta. Võrreldes 2021. aastaga on kogutoodangu väärtus (k.a toetused v.a investeeringutoetused) kasvanud koguni 34%. Põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna oli kogutoodangu väärtus (k.a toetused v.a investeeringutoetused) 2022. aastal keskmiselt 1833 eurot, mida on võrreldes aasta varasemaga 34% enam (2021. a. 1366 eurot/ha). Kogutoodangu väärtus koos toetustega (v. a investeeringutoetused) põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna oli 2022. aastal samaselt eelmiste aastatega kõige suurem KSA+KSK (2917 eurot/ha) ja LHT (2708 eurot/ha) tootjatel, kõige väiksem MAHE ja PLK tootjatel (vastavalt 955 eurot/ha ja 976 eurot/ha).

Eesti keskmine põllumajandustootja sai 2022. aastal sissetulekuid (k.a toetused v.a investeeringutoetused) 1613 eurot põllumajandusmaa hektari kohta (2021. a. 1235 eurot). MAK keskkonnatoetusi taotlenud tootja sissetulek põllumajandusmaa hektari kohta oli 1582 eurot ning tavatootjal 1381 eurot. Toetused moodustasid keskmiselt 17% sissetulekust, toodangu müük 73% ja kõrvaltegevusest laekus 2022. aastal 10% kogu sissetulekust. MAK keskkonnatoetuste saajatel oli toetuste osatähtsus sissetulekust keskmiselt 18%, sh kõige suurem MAHE ja PLK tootjatel (37%).

Eesti keskmisel põllumajandustootjal oli netolisandväärtus (NLV) 2022. aastal keskmiselt 85 688 eurot ettevõtte ja 51 976 eurot tööjõu aastaühiku kohta, mis on aastate 2017–2022 võrdluses ülekaalukalt kõrgeim tulemus. NLV tööjõu aastaühiku kohta tootsid 2022. aastal taaskord kõige rohkem MULd ja KSM tootjad (vastavalt 74 109 eurot/tjü ja 73 131 eurot/tjü), kõige vähem aga PLK ja eriti KSA+KSK tootjad (vastavalt 27 107 eurot/tjü ja 16 220 eurot/tjü).

Eesti keskmisel põllumajandustootjal oli ettevõtjatulu 2022. aastal keskmiselt 356 eurot, tavatootjatel 430 eurot ja MAK keskkonnatoetusi taotlenud tootjatel 339 eurot põllumajandusmaa hektari kohta. Tööjõu aastaühiku kohta teeniti ettevõtjatulu 2022. aastal keskmiselt 31 696 eurot, võrreldes 2021. aastaga oli seda koguni 110% rohkem. Tööjõu aastaühiku kohta arvestatuna tootsid 2022. aastal kõige rohkem (koos meetme toetusega) ettevõtjatulu NAM (46 472 eurot), MULd (42 376 eurot) ja KSM (42 151 eurot) tootjad ning kõige vähem KSA+KSK (5292 eurot) ja SORT tootjad (9801 eurot).

Arvestuslik netokasum (ANK) on eriti oluline just väiketootjate majandustulemuste hindamisel, et väärtustada ka palgata töötavate omanike ja pereliikmete tööaega, mille eest tasu ei makstud. 2022. aastal oli Eesti keskmisel põllumajandustootjal arvestuslik netokasum keskmiselt 36 626 eurot ettevõtte, 250 eurot põllumajandusmaa hektari kohta ja 22 217 eurot tööjõu aastaühiku kohta ning need näitajad olid võrreldes 2021. aastaga mitmekordselt kasvanud. Tööjõu aastaühiku kohta arvestatuna oli ANK koos vastava meetme toetusega 2022. aastal kõrgeim MULd (40 932 eurot/tjü), KSM (38 313 eurot/tjü) ja NAM tootjatel (34 249 eurot/tjü), kõige madalam KSA+KSK tootjatel (-2668 eurot/tjü). Tasustatud tööjõu osatähtsus kogu tööjõukulus erines oluliselt MAK keskkonnatoetusi taotlenud tootjate gruppide lõikes, näiteks PLK tootjatel oli 61% kogu tööjõukulust tasustamata, samas MULd tootjate gruppis ainult 6%. Tavatootjatel oli tasustamata tööjõu osakaal 68%.

Keskmiselt kasutati 2022. aastal brutoinvesteeringuteks 57 520 eurot ettevõtte kohta, mida oli 21% rohkem kui 2021. aastal. Brutoinvesteeringute maht ületas põhivara kulumit 2022. aastal keskmiselt 127% võrra (2021. aastal 110%; 2020. aastal 55%; 2019. aastal 20%). Investeeringuid oli 2022. aastal teinud üle poolte (55%) põllumajandustootjatest (2021. aastal 54%). MAK keskkonnatoetuste saajatest tegid investeeringuid 63%. Üle 10 000 eurot tööjõu aastaühiku kohta investeeringuid teinud ettevõtteid oli kõige rohkem MULd ja KSM tootjate hulgas (vastavalt 79% ja 58%).

Meetme toetuse osakaal sissetulekutes oli sarnaselt eelnevate aastatega suurim MAHE tootjatel, moodustades 50% tootjatel (mediaan) vastavalt 14% sissetulekutest. Kõige suurem erinevus vastava meetme toetuse osakaalu osas oli taaskord PLK tootjatel, kõige väiksem erinevus NAT tootjatel.

2022. aastal oli jätkusuutlike tootjate osakaal võrreldes 2021. aastaga kõige enam suurenenud KSA+KSK tootjate grupis (36%lt 48%ni), enim vähenenud aga NAT (64%lt 47%ni) tootjate hulgas.

MAK keskkonnatoetusi saanud jätkusuutlike tootjate osakaal tootjate koguarvust oli meetmete toetustega 7,2% suurem kui ilma meetmete toetusteta (vastavalt 54% ja 47%). Tavatootjate (keskkonnatoetusi mittetaotlenud tootjad) hulgas oli jätkusuutlike tootjate osakaal 48%. 2022. aastal avaldas meetme toetus tootjate jätkusuutlikkusele suuremat mõju OTL (15%), PLK (14%) ja MAHE (10%) tootjatel. Samas ilmnes, et meetme toetus ei avaldanud praktiliselt mingit mõju MUL, KSA+KSK, SORT, NAT ning LHT tootjatel (0–0,1%).

Nagu ka eelmistel aastatel oli 2022. aastal jätkusuutlike tootjate osakaal kõige suurem (86–100%) suurtootjate hulgas. Meetme toetuse mõju jäi suurtootjate grupis suhteliselt ebaoluliseks, ollem suurim PLK tootjate (4%) puhul.

Uuringu eesmärk

Indikaatori "ettevõtjatalu" ja teiste majandusnäitajate analüüsi peamiseks eesmärgiks oli välja selgitada, mil määral on MAK 2014–2020 keskkonnatoetused kokku ning iga toetus eraldi mõjutanud põllumajandustootjate tulutaset. Analüüsiti ka toetuste mõju ulatust põllumajandustootjate jätkusuutlikkusele, hinnates jätkusuutlike tootjate osakaalu vastavat toetust saanud ettevõtete koguarvust. Põllumajandustootjate jätkusuutlikkust on hinnatud eraldi iga keskkonnametme kohta, keskkonnatoetusi taotlenud tootjate kohta kokku ja lisaks ka keskkonnatoetusi mittetaotlenud tootjate ning põllumajandussektori kohta keskmiselt (FADNi põllumajandustootjate üldkogumisse kuuluvad tootjad) aastal 2022.

Töö teostaja on Maaelu Teadmuskeskuse maamajanduse valdkond, kontaktisik Maris Kruuse, maris.kruuse@metk.agri.ee, põllumajandusuuringute osakonna agroökoloogia valdkonnast.

Tulemused ja arutelu

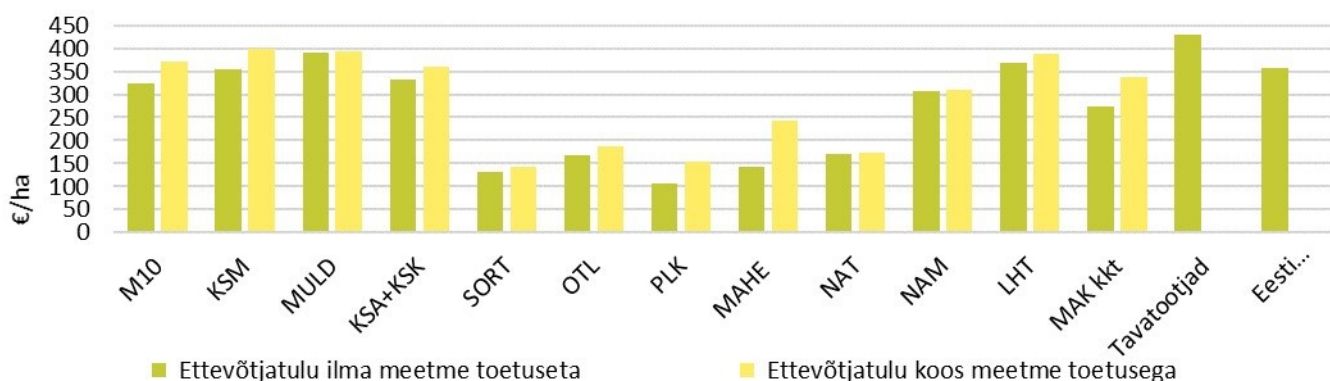
Analüüsiks on kasutatud FADNi andmeid 2022. aasta kohta (FADN, 2023). Ettevõtjatalu jt majandusnäitajate ning põllumajandustootjate jätkusuutlikkuse uuringu metoodika on esitatud majandusnäitajate valdkonna uuringute metoodikate dokumendis. Üldkogumi esindatus on esitatud lisas (Lisa 1). Eesti põllumajandustootja kasutuses oli 2022. aastal keskmiselt 147 ha põllumajanduslikku maad, mida on sama palju kui 2021. aastal. Majandusliku suuruse poolest kõige väiksemate tootjate grupis oli kasutuses keskmiselt 17 ha ja kõige suuremate tootjate grupis 1149 ha. Keskmiselt 36% kasutatavast põllumajanduslikust maast oli omandis ja 64% renditud või muudel tingimustel kasutusele võetud. Renti maksti 2022. aastal keskmiselt 101 eurot/ha, 2021. aastal 89 eurot/ha. Keskmiselt 41% põllumajandusmaast oli teravilja, 38% söödakultuuride, 9% õlikultuuride all ning 11% oli muud põllumajandusmaad.

Ettevõtjatalu struktuur

Oluliseks majandustulemuste hindamise näitajaks on ettevõtjatalu, mis näitab ettevõtte kasumlikkust ja jätkusuutlikkust.

Eesti keskmisel põllumajandustootjal oli ettevõtjatalu ¹ 2022. aastal keskmiselt 356 eurot põllumajandusmaa hektari kohta (2021. aastal 175 eurot/ha). Tavatootjate (k.a toetused v.a investeeringutoetused) ettevõtjatalu põllumajandusmaa hektari kohta oli 430 eurot, MAK keskkonnatoetusi (kkt) taotlenud tootjatel aga 339 eurot. Põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna tootsid 2022. aastal kõige rohkem ettevõtjatalu (k.a toetused v.a investeeringutoetused) KSM (400 eurot), MUL (395 eurot) ja LHT (387 eurot) tootjad ning kõige vähem SORT (143 eurot) ja PLK tootjad (154 eurot; ilma meetme toetuseta aga 107 eurot) (Joonis 1).

**MAK keskkonnatoetusi taotlenud
tootjate ettevõtjatalu
põllumajandusmaa hektari kohta
2022. aastal oli 339 eurot,
tavatootjatel aga 430 eurot.**

Joonis 1. Ettevõtjatalu eurodes põllumajandusmaa hektari kohta 2022. aastal (METK, 2024c)

¹ Ettevõtjatalu näitab ettevõtte kasumlikkust ja jätkusuutlikkust, saadakse lahutades netolisandväärtusest tööjõu-, rendi- ja intressikulu ning lisades investeeringutoetuste ja maksude bilanss (majandusnäitajate valdkonna uuringute metoodikate dokument). Ettevõtjatalu on raamatupidamisarvestuses võrreldav majandustegevuse kasumiga

Tööjõu aastaühiku kohta teeniti ettevõtjatulu 2022. aastal keskmiselt 31 696 eurot, võrreldes 2021. aastaga oli see koguni 110% kõrgem (2021. aastal keskmiselt 15 093 eurot). Tööjõu aastaühiku kohta arvestatuna tootsid 2022. aastal kõige rohkem (koos meetme toetusega) ettevõtjatulu NAM (46 472 eurot), MULD (42 376 eurot) ja KSM (42 151 eurot) tootjad ning kõige vähem KSA+KSK (5292 eurot) ja SORT tootjad (9801 eurot) (Lisa 2). Üks ettevõtjatulu arvutamise tulemust mõjutav näitaja on tööjõukulu ehk siis tasustatud tööjõule makstud tööjõukulud. Teisisõnu, mida väiksem tasustatud tööjõu osatähtsus kogu tööjõukulus, seda suurem on ettevõtjatulu. Eesti keskmisel põllumajandustootjal oli 2022. aastal 39% kogu tööjõukulust tasustamata, tavatootjate grupis koguni 68%, samas kui LHT tootjatel 28%.

Kogutoodangu struktuur

Kogutoodangu väärtus (k.a toetused v.a investeeringutoetused) ulatus 2022. aastal 268 973 euroni (2021. aastal 201 055 euroni; 2020. aastal 157 379 euroni) keskmiselt ettevõtte kohta. Kogutoodangu struktuuris moodustasid toetused 2022. aastal 15% (2021. aastal ligikaudu viiendiku (19%) nagu ka 2020. aastal). Võrreldes 2021. aastaga on kogutoodangu väärtus (k.a toetused v.a investeeringutoetused) suurenenud koguni 34%. Põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna oli kogutoodangu väärtus (k.a toetused v.a investeeringutoetused) 2022. aastal keskmiselt 1833 eurot, mis on võrreldes aasta varasemaga 34% tõusnud (2021. aastal 1366 eurot/ha). Taimekasvatustoodangu väärtus moodustas 2022. aastal keskmiselt 833 eurot põllumajandusmaa hektari kohta, mis oli võrreldes 2021. aastaga 41% kõrgem. Põllukultuuride saagikused olid kõrgemad kui 2021. aastal, v.a rukis, segateravili ja taliraps. Ka põllumajandussaaduste realiseerimishinnad olid 2022. aastal valdavalt kõrgemad kui 2021. aastal. Loomakasvatustoodangu väärtuseks kujunes 2022. aastal keskmiselt 2162 euro/lü, mis oli 42% kõrgem kui 2021. aastal. Loomakasvatustoodangu väärtuse suurenemisele avaldasid eelkõige mõju kõrgemad loomakasvatussaaduste realiseerimishinnad.

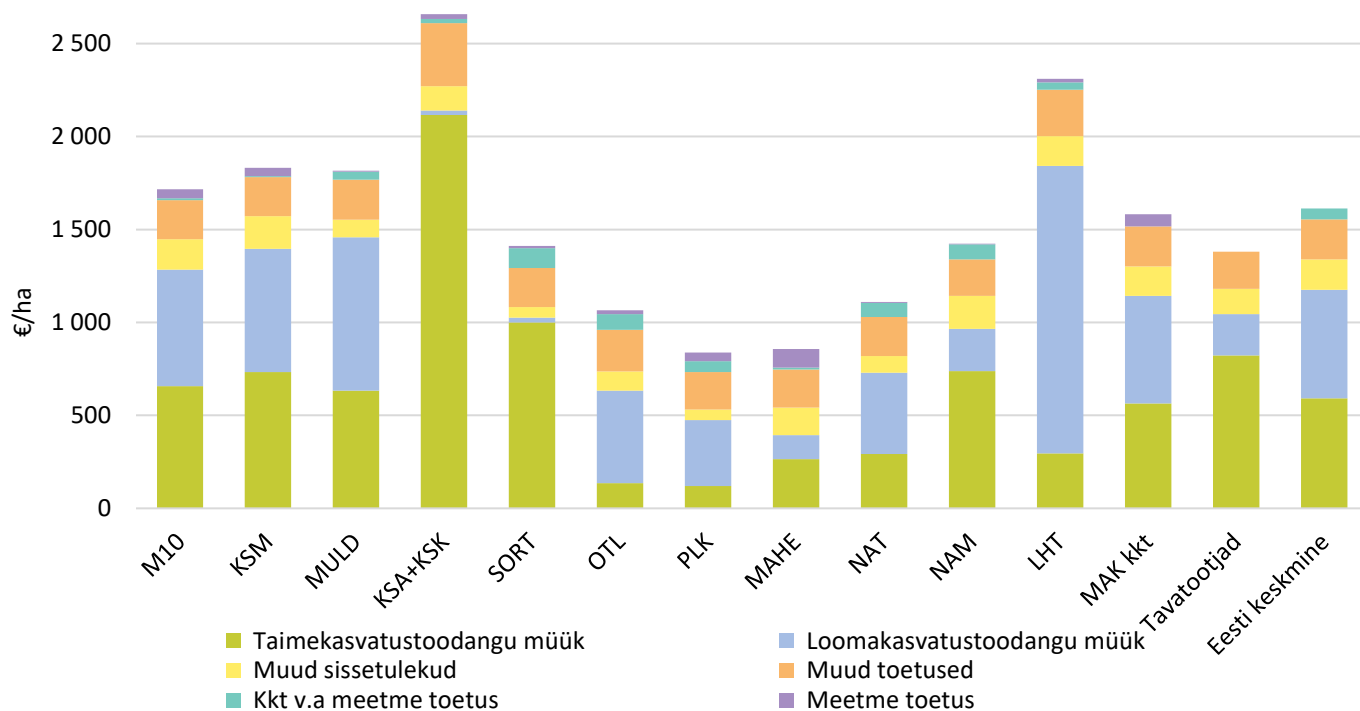
2022. aastal said põllumajandustootjad keskmiselt 2,7% rohkem toetusi (v.a investeeringutoetused) ettevõtte kohta kui 2021. aastal. Toetuste (v.a investeeringutoetused) kogusumma ilma keskkonnatoetusteta kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta oli 2022. aastal 215 eurot. Kogutoodangu väärtus koos toetustega (v. a investeeringutoetused) põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna oli 2022. aastal samaselt eenevate aastatega kõige suurem KSA+KSK (2917 eurot/ha) ja LHT (2708 eurot/ha) tootjatel, kõige väiksem aga MAHE ja PLK tootjatel (vastavalt 955 eurot/ha ja 976 eurot/ha). Kogutoodang põllumajandusmaa hektari kohta perioodil 2013–2022 on esitatud lisas (Lisa 3).

2022. aastal moodustasid otsetoetused keskmiselt 71%, maaelu arengukava toetused 22% ning siseriiklikud toetused 7% toetuste (v.a investeeringutoetused) kogusummast. Toetusmeetmete lõikes oli ootuspäraselt kõige olulisem ühtne pindalatoetus, mis moodustas ligi poole (46%) toetuste kogusummast. Kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetuse (ROH) osa oli 21%. Siseriiklike toetuste hulgas olid kõige olulisemad erakorraline riigiabi toetus ja COVID-19 puhangust tingitud erakorraline toetus põllumajandustootjale (vastavalt 43% ja 34% siseriiklike toetuste kogusummast).

Sissetulekute struktuur

Eesti keskmine põllumajandustootja² sai 2022. aastal sissetulekuid (sh toetused) 1613 eurot põllumajandusmaa hektari kohta (Joonis 2) (2021.a. 1235 eurot; 2020.a. 1118 eurot; 2019.a. 1106 eurot; 2018.a. 1002 eurot; 2017.a. 1011 eurot; 2016.a. 783 eurot).

² Eesti keskmine põllumajandustootja – kaalutud keskmine näitaja, mis on saadud FADN valimis olnud ettevõtete tulemuste üldistamisel põllumajandustootjate üldkogumile. Andmete laiendamiseks on kasutatud Statistikaameti poolt läbiviidud struktuuriuuringu andmeid põllumajanduslike majapidamiste arvu ja nende liigituse kohta majandusliku suuruse ja tootmistüüpide lõikes. FADN meetodika järgi peetakse professionaalseteks põllumajandustootjateks neid tootjaid, kelle standardkogutoodangu väärtus ületab 4000 eurot

Joonis 2. Sissetulekud (k.a toetused, v.a investeeringutoetused) põllumajandusmaa hektari kohta 2022. aastal (METK, 2024c)

**MAK keskkonnatoetusi taotlenud
tootja sissetulek põllumajandusmaa
hektari kohta oli 1582 eurot,
Eesti keskmisel tootjal 1613 eurot.**

2022. aastal moodustasid sissetulekud³ keskmiselt 236 804 eurot ettevõtte kohta, mida oli 30% rohkem kui 2021. aastal. Põllumajanduslik müügitulu oli keskmiselt 172 672 eurot ettevõtte kohta, sh 50% saadi taimekasvatustoodangu ja 50% loomakasvatustoodangu müügist. Sissetulekuna kõrvaltegevusest laekus 2022. aastal keskmiselt 23 894 eurot ettevõtte kohta (10% kogu sissetulekust). Toetused moodustasid keskmiselt 17% sissetulekust (2021. aastal 22%) ja toodangu müük kokku 73%. MAK kkt taotlenud tootja sissetulek põllumajandusmaa hektari kohta oli 1582 eurot, põllumajanduslikke keskkonnatoetusi (M10) taotlenud tootjal 1716 eurot, tavatootjal (keskkonnatoetusi mitte taotlenud) 1381 eurot ja Eesti keskmisel tootjal 1613 eurot. MAK kkt tootjatel oli keskmiselt 198 ha põllumajanduslikku maad, M10 tootjatel 299 ha, Eesti keskmisel tootjal 147 ha, siis tulenevalt sellest, et tavatootjal oli kasutusel põllumajanduslikku maad ainult 53 ha, avaldas see tõenäoliselt ka mõju sissetulekute arvutamisel põllumajandusmaa hektari kohta. Madalaim sissetulek hektari kohta oli PLK toetuse taotlejatel – 839 eurot/ha ja kõrgeim 2658 eurot/ha (2021. a. 2366 eurot/ha) keskkonnasõbraliku aianduse toetuse taotlejatel. MAK keskkonnatoetusi taotlenud tootjate koondtulemused 2022. aastal on esitatud lisas (Lisa 4).

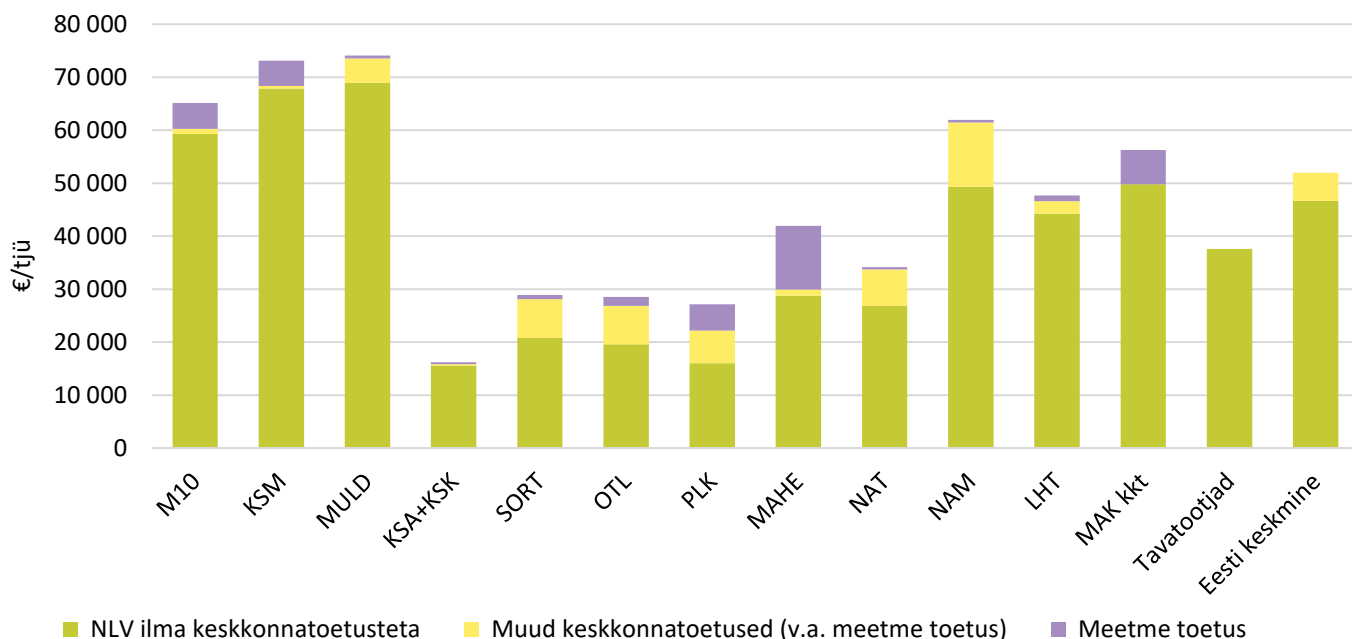
³ Sissetuleku moodustavad taime- ja loomakasvatustoodangu realiseerimine, sissetulek muudest põllumajandusega otseselt seotud kõrvaltegevustest (näiteks tulu lepingulistest töödest, taluturismist, metsandusest, taime- ja loomakasvatustoodangu töötlemisest, vahendustegevusest, taastuvenergia tootmisest jne) ning toetused (v.a investeeringutoetused)

Sõltuvus toetustest (v.a investeeringutoetused) oli MAK kkt taotlenud tootjatel keskmiselt 18% (2021. aastal 23%), toetuste osatähtsus meetmete lõikes varieerus vahemikus 13–37%. Toetuste osatähtsus sissetulekutes, sarnaselt varasemate aastatega, oli kõige suurem MAHE ja PLK tootjatel (mõlemal puhul keskmiselt 37%). Ligi kolmandiku (31%) sissetulekute moodustasid toetused OTL tootjatel. Kõige väiksem sõltuvus toetustest oli LHT tootjatel, kel 2022. aastal moodustasid toetused 13% sissetulekute. Tavatootjatel moodustasid toetused sissetulekust 15% (2021. aastal 16%).

Erinev oli ka meetme osatähtsus sissetulekutes MAK keskkonnatoetusi taotlenud tootjate grupis – kui NAM tootjatel moodustas vastav toetus vaid 0,2% ning MULd ja NAT tootjatel meetmetoetus vastavalt 0,3% ja 0,4%, siis MAHE tootjatel moodustas mahepõllumajandusliku tootmise toetus 12% sissetulekute. MAK 2014–2020 keskkonnatoetusi saanud tootjate toetuste struktuur meetmete lõikes on esitatud lisas (Lisa 5).

Netolisandväärtuse struktuur

Mida suurem on netolisandväärtus⁴ (NLV), seda rohkem jääb ettevõttele vahendeid töötasude maksmiseks, investeeringute tegemiseks ja omanikutuluks. Eesti keskmisel põllumajandustootjal oli netolisandväärtus 2022. aastal keskmiselt 85 688 eurot (2021. aastal 56 501 eurot) ettevõtte ja 51 976 eurot (2021. aastal 33 157 eurot) tööjõu aastaühiku kohta, mis on aastate 2017–2022 võrdluses ülekaalukalt kõige kõrgem tulemus. Võrreldes 2021. aastaga on NLV tööjõu aastaühiku kohta suurenenud rohkem kui poole võrra (57%). NLV tööjõu aastaühiku kohta tootsid 2022. aastal kõige rohkem MULd ja KSM tootjad (vastavalt 74 109 eurot/tjü ja 73 131 eurot/tjü), kõige vähem aga PLK ja eriti KSA+KSK tootjad (vastavalt 27 107 eurot/tjü ja 16 220 eurot/tjü) (Joonis 3). MAK 2007–2013 ja 2014–2020 põllumajanduse keskkonnametmete raames makstud toetuste osatähtsus majandusnäitajate (NLV, EVT, ANK) struktuuris aastatel 2007–2022 on toodud lisas (Lisa 6).

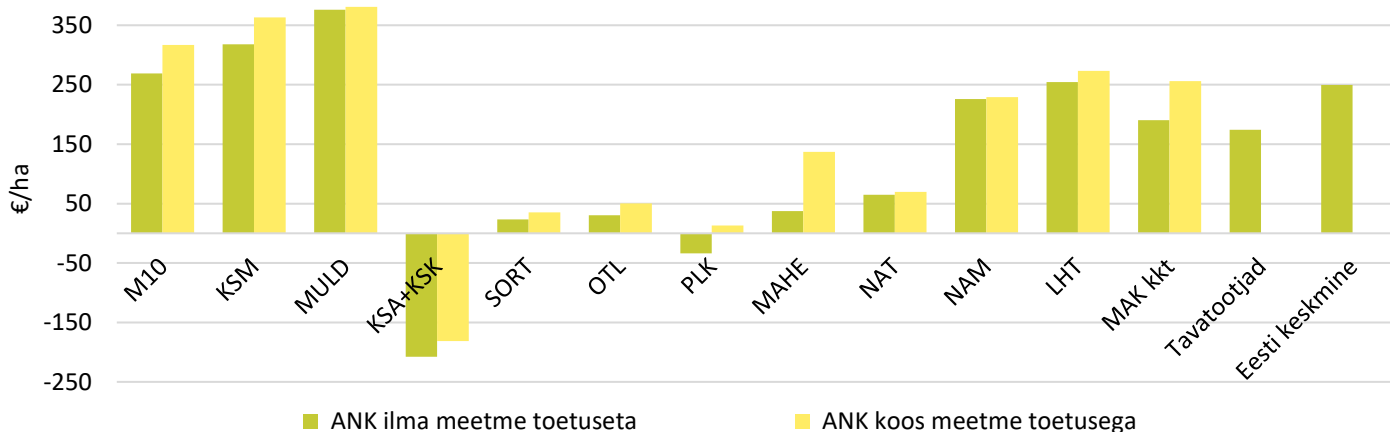

Joonis 3. Netolisandväärtus eurodes tööjõu aastaühiku kohta 2022. aastal (METK, 2024c)

⁴ Netolisandväärtuse (NLV) leidmiseks lisatakse kogutoodangu väärtusele toetused (v.a investeeringutoetused) ja lahutatakse eri- ja üldkulud ning põhivara kulum

Arvestuslik netokasum

Arvestuslik netokasum⁵ (ANK) on eriti oluline just väiketootjate majandustulemuste hindamisel, et väärtustada ka palgata töötavate omanike ja pereliikmete tööaega, mille eest tasu ei makstud. Eesti keskmisel põllumajandustootjal oli 2022. aasta arvestuslik netokasum keskmiselt 36 626 eurot ettevõtte ja 250 eurot põllumajandusmaa hektari kohta, st ANK oli võrreldes eelneva aastaga lausa mitmekordselt kasvanud (2021. aastal vastavalt 11 522 eurot ja 78 eurot). Põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna oli ANK koos vastava meetme toetusega 2022. aastal kõige kõrgem MULD tootjatel (Joonis 4). 2022. aastal jäi ANK koos vastava meetme toetusega miinusesse KSA+KSK tootjatel.

Joonis 4. Arvestuslik netokasum eurodes põllumajandusmaa hektari kohta 2022. aastal (METK, 2024c)

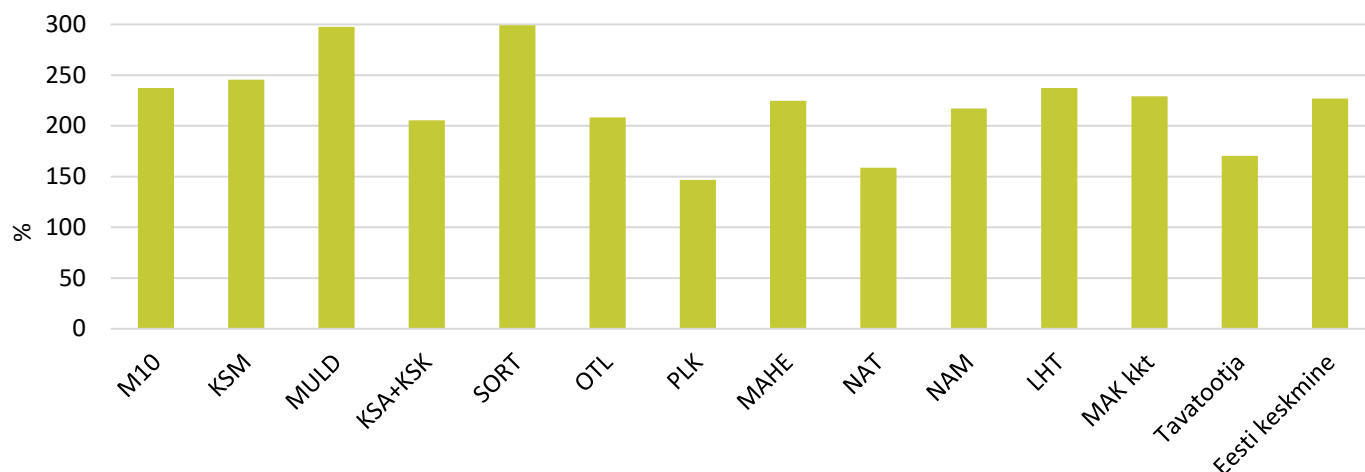
Keskmisel Eesti põllumajandustootjal oli 2022. aastal arvestuslik netokasum 22 217 eurot tööjõu aastaühiku kohta ehk üle kolme korra kõrgem kui 2021. aastal (6761 eurot/tjü) (Lisa 4). Tööjõu aastaühiku kohta arvestatuna oli ANK koos vastava meetme toetusega 2022. aastal kõrgeim MULD (40 932 eurot/tjü), KSM (38 313 eurot/tjü) ja NAM tootjatel (34 249 eurot/tjü), kõige madalam KSA+KSK tootjatel (-2668 eurot/tjü). Tööjõudu kasutati keskmiselt 1,6 tööjõu aastaühikut (tjü) ettevõtte kohta, millest 61% oli tasustatud tööjõud. Tasustatud tööjõu osatähtsus kogu tööjõukulus erines oluliselt MAK keskkonnatoetusi taotlenud tootjate gruppide lõikes. Näiteks PLK tootjatel oli 61% kogu tööjõukulust tasustamata, samas MULD tootjate grupis ainult 6% (Lisa 7). Tavatootjatel oli tasustamata tööjõu osakaal koguni 68%.

Investeeringute tase

Jätkusuutlikkuse seisukohalt on väga oluline, et tootjatel oleks võimekus investeerida tootmise arendamiseks ja brutoinvesteeringute maht võiks olla vähemalt põhivara kulumi ulatuses. Keskmiselt kasutati 2022. aastal brutoinvesteeringuteks 57 520 eurot ettevõtte kohta (2021. aastal 47 368 eurot). Põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna tehti 2022. aastal brutoinvesteeringuid 391 euro eest, mida oli võrreldes 2021. aastaga 21% rohkem (Eesti põllumajandustootja kasutuses oli nii 2021. kui ka 2022. aastal keskmiselt 147 ha põllumajanduslikku maad).

Brutoinvesteeringud olid 2022. aastal keskmiselt 127% suuremad kui põhivara kulum (Joonis 5) mida on veidi rohkem kui 2021. aastal (110%) ning oluliselt rohkem kui eelnevatel aastatel – 2020. aastal 55%; 2019. aastal 20%. Brutoinvesteeringute maht ületas põhivara kulumit MAK kkt taotlenud tootjatel 129%, M10 tootjatel 137% ning tavatootjatel 70% võrra. SORT ja MULD tootjatel ületas brutoinvesteeringute maht põhivara kulumit vastavalt 199% ja 198% võrra. Seda võib selgitada asjaoluga, et kui varasematel aastatel pole ulatuslikke investeeringuid tehtud, jääb põhivara kulum tagasihoidlikuks ning uute investeeringute tegemisel võib nende maht põhivara kulumit mitmekordselt ületada.

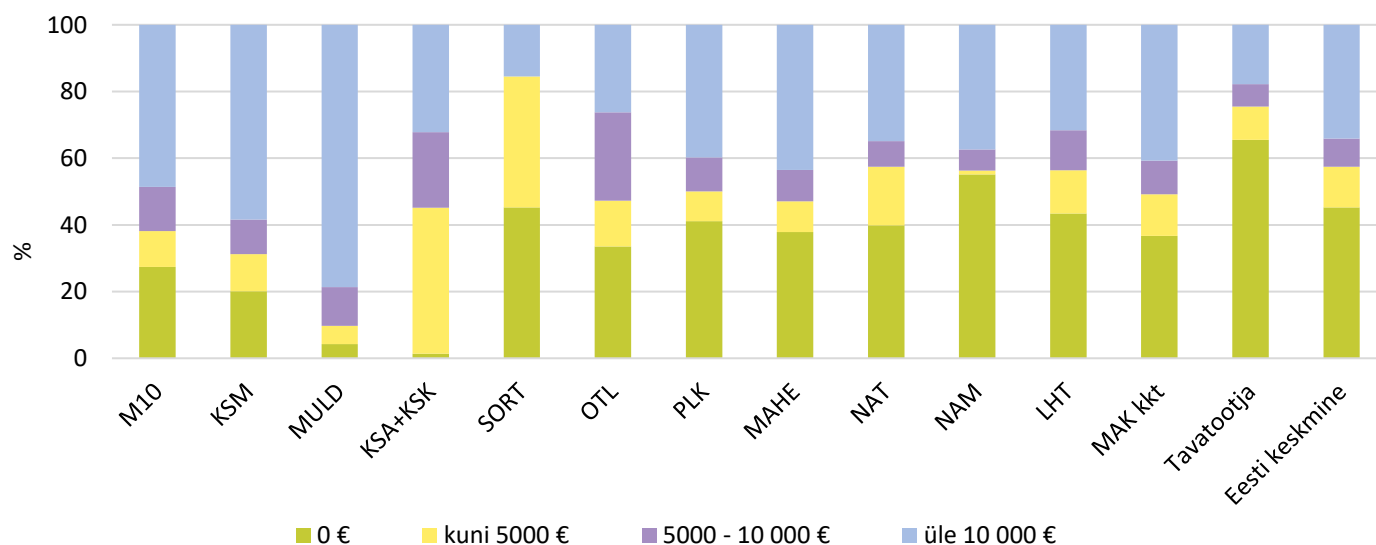
⁵ Arvestusliku netokasumi (ANK) leidmiseks lahutatakse ettevõtjatulust (EVT) tööjõukulu tasustamata tööjõule (nt. omanike ja pereliikmete tasustamata tööjõukulu), mis on arvestatud tasustatud tööjõu palgasemel

Joonis 5. Brutoinvesteeringu suhe põhivara kulumisse 2022. aastal (METK, 2024c)

2022. aastal oli sarnaselt eelnevate aastatega kõige rohkem investeeringute tegijaid KSA+KSK ja MUL tootjate hulgas (üle 96%).

Põllumajandustootjatest 45% (2021. aastal 46%) ei ole 2022. aastal investeeringuid teinud. Kõige rohkem mitteinvesteerinud ettevõtteid oli 2021. aastal tavatootjate ja NAM tootjate hulgas (vastavalt 66% ja 40%) ning kõige vähem KSA+KSK ja MUL tootjate hulgas (vastavalt 1% ja 4%) (Joonis 6). Üle 10 000 eurot tööjõu aastaühiku kohta investeeringuid teinud ettevõtteid oli kõige rohkem MUL tootjate hulgas (79%). OTL tootjate hulgas oli kõige enam vahemikus 5000 – 10 000 eurot/tjü investeeringuid teinud ettevõtteid (27%). MAK kkt saajatest tegid investeeringuid 63%.

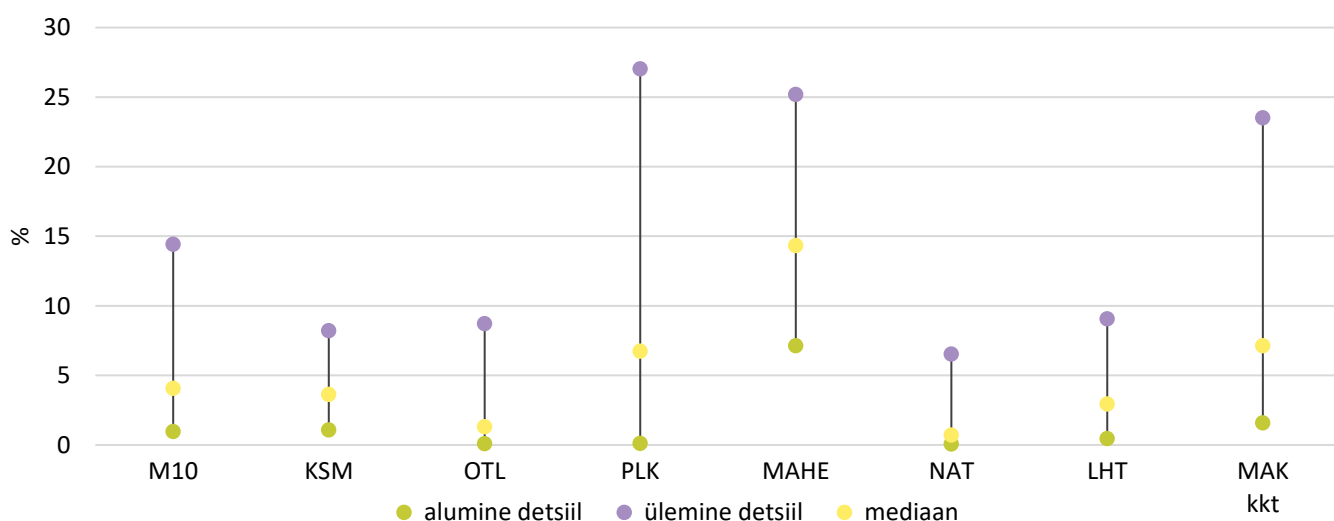

Joonis 6. Tootjate jagunemine investeeringu suuruse järgi TJÜ kohta meetmete lõikes 2022. aastal (METK, 2024c)

Meetme toetuse osakaal sissetulekutes

Analüüsi ka, milline on konkreetse meetme toetuse osakaal sissetulekutes erinevates tootjate gruppide lõikes. Meetme toetuse osakaalu erinevuste hindamiseks on iga tootjate grupi juures kasutatud kolme indikaatorit: mediaan⁶, alumine detsiil⁷ ja ülemine detsiil⁸.

Meetme toetuse osakaal sissetulekutes oli sarnaselt eelnevate aastatega kõige suurem MAHE tootjatel, moodustades 50% tootjatel (mediaan) vastavalt 14% sissetulekutest (Joonis 7). Kõige suurem erinevus vastava meetme toetuse osakaalu osas oli taaskord PLK tootjatel. 10% PLK tootjatel moodustas poolloodusliku koosluse hooldamise toetus (meede 10.1.7) sissetulekutest ainult kuni 0,1%, samas 10% ulatus see üle 27%. Kõige väiksem erinevus meetme toetuse osakaalu osas oli NAT tootjate hulgas: 10% tootjatel moodustas Natura 2000 alal asuva põllumajandusmaa kohta antav toetus (meede 12.1) kuni 0,1% ning 10% ulatus see üle 6,5% sissetulekutest.

Joonis 7. Meetme toetuse osakaal sissetulekutes 2022. aastal (METK, 2024c)

⁶ Mediaan jagab vastava grupi tootjate näitajad pooleks, st mediaanist suuremaid ja väiksemaid väärtusi on võrdselt, kusjuures tootjad on järjestatud meetme toetuse osakaalu järgi sissetulekutes kõrgemast madalamani

⁷ Alumine detsiil kajastab konkreetse meetme osakaalu, millest väiksema osakaaluga tootjaid on 10%

⁸ Ülemine detsiil kajastab konkreetse meetme osakaalu, millest suurema osakaaluga tootjaid on 10%

Põllumajandustootjate jätkusuutlikkus

Põllumajandustootja jätkusuutlikkuse hindamise aluseks on antud analüüsis võetud jätkusuutlikku arengut tagav brutolisandväärtuse⁹ (BLV) tase tööjõu aastaühiku¹⁰ (TJÜ) kohta. Jätkusuutlikku arengut tagava BLV arvestamisel on eeldatud, et põllumajandusettevõtte BLV peab katma konkurentsivõimelise palgataseme töötajatele (k.a omaniku ja tema pereliikmete tasustamata tööjõule) ja 5% ettevõtte põhivarade keskmisest väärtusest (v.a maa), mis on vajalik normaalseks taastootmiseks. Palgataseme baasiks on võetud 80% maakonna kõigi tegevusalade keskmisest tööjõukulust töötaja kohta aastas. Jätkusuutlikkuse hindamiseks võrreldi iga ettevõtte tegelikku BLV taset TJÜ kohta arvestusliku jätkusuutlikkuse tasemega. Kui BLV tööjõu aastaühiku kohta on üle 80% jätkusuutlikkuse tasemest, siis on põllumajandusettevõtte jätkusuutlik. Kui aga BLV jääb alla 80% jätkusuutlikkuse tasemest, siis antud ettevõtte BLV tootmise tase TJÜ kohta ei taga jätkusuutlikku arengut. Analüüsi tulemuste kasutamisel tuleb kindlasti silmas pidada, et analüüsi on kaasatud ainult need põllumajandustootjad, kelle majanduslik suurus ehk standardkogutoodangu väärtus¹¹ (SKT) oli üle 4000 euro. Seega väga väikesed majapidamised on analüüsist välja jäetud, kuid samas on hõlmatud valdav osa põllumajanduslikust tootmisest ja makstud keskkonnatoetustest.

Jätkusuutlike tootjate osatähtsuse hindamisel on eeldatud, et põllumajandusettevõtte BLV peab katma konkurentsivõimelise palgataseme kõikidele töötajatele (k.a omanikule endale ja tema pereliikmetele), kuid tavaliselt omanik iseendale ega teistele pereliikmetele ametlikult palka ei maksa.

Keskkonnatoetuste saajate majanduslik jätkusuutlikkus meetmete lõikes

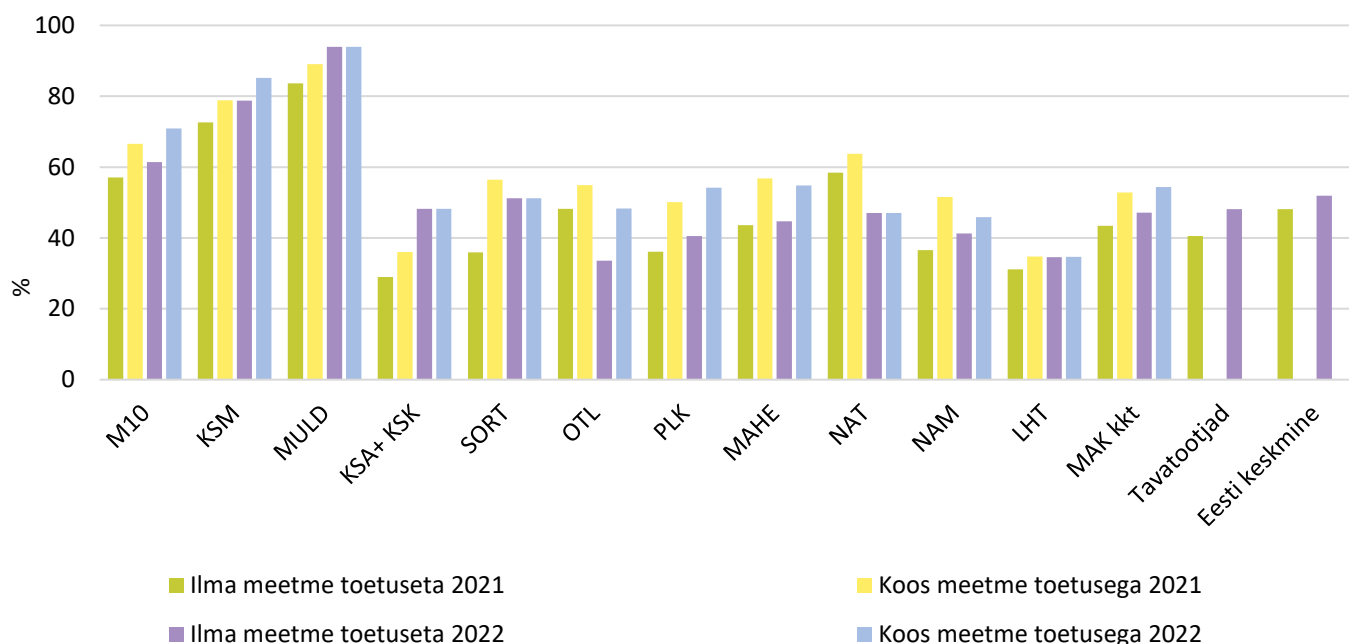
Eesti keskmine põllumajandustootja kasutas 2022. aastal keskmiselt 1,6 tööjõu aastaühikut ettevõtte kohta, millest 39% moodustas tasustamata tööjõud. Tasustatud tööjõu osatähtsus kogu tööjõukulus erines oluliselt MAK keskkonnatoetusi taotlenud tootjate gruppide lõikes, näiteks MAHE grupis oli 52% kogu tööjõukulust tasustamata, samas KSM tootjate grupis ainult 16%. 2022. aastal oli jätkusuutlike tootjate osakaal võrreldes 2021. aastaga kõige enam suurenenud KSA+KSK tootjate grupis (36%lt 48%ni) (Joonis 8), enim vähenenud aga NAT (64%lt 47%ni) tootjate hulgas. 2022. aastal oli jätkusuutlike tootjate osatähtsus kõige suurem MULD ja KSM tootjate hulgas (vastavalt 94% ja 85%) ning kõige väiksem (35% tootjate koguarvust) LHT tootjate hulgas. Põllumajanduslikke keskkonnatoetusi M10 taotlenud tootjate seas oli jätkusuutlike tootjate osakaal 71% (2021. aastal 67%).

**M10 taotlenud
tootjatest olid
jätkusuutlikud 71% ja
tavatootjatest 48%.**

⁹ Brutolisandväärtuse (BLV) arvutamiseks lisatakse kogutoodangu väärtusele toetuste (v.a investeeringutoetused) ja ettevõtlusega seotud maksude bilanss ning lahutatakse eri- ja üldkulud

¹⁰ Tööjõu aastaühik (TJÜ) on ühe töötaja täistööaeg, mis võrdub arvestuslikult 2 200 töötunniga aastas

¹¹ Ettevõtte standardkogutoodang arvutatakse standardtoodangu koefitsientide alusel lähtudes kasvatatavate põllumajanduskultuuride kasvupinnast ja loomade keskmisest arvust aruandeaastal

Joonis 8. Jätkusuutlike põllumajandustootjate osakaal tootjate koguarvust keskkonnametmete, tavatootjate ja FADNi põllumajandustootjate üldkogumisse kuuluvate tootjate (Eesti keskmine) lõikes 2021.–2022. aastal (METK, 2024c), (PMK, 2022c)

Võrreldes jätkusuutlike tootjate osakaalu tootjate koguarvust koos meetme toetusega ja ilma meetme toetuseta, ilmnes,

Kõrgeimad jätkusuutlike tootjate osakaalud olid 2022. aastal MULd ja KSM tootjatel – vastavalt 94% ja 85% tootjate koguarvust.

et 2022. aastal ei avaldanud meetme toetus praktiliselt mingit mõju MULd, KSA+KSK, SORT, NAT ning LHT tootjatel (0–0,1%). MAK kkt saanud jätkusuutlike tootjate osakaal tootjate koguarvust oli meetmete toetustega 7,2% suurem kui ilma meetmete toetusteta (vastavalt 54% ja 47%). Tavatootjate (keskkonnatoetusi mittetaotlenud tootjad) hulgas oli jätkusuutlike tootjate osakaal 48% (2021. a. 41%; 2020. a. 40%; 2019. a. 36%; 2018. a. 32%). Jätkusuutlike tootjate osakaal tootjate koguarvust meetmeti on aastate lõikes olnud varieeruv (Lisa 8). 2022. aastal avaldas meetme

toetus jätkusuutlike tootjate osakaalule suuremat mõju OTL (15%), PLK (14%) ja MAHE (10%) tootjatel.

Keskkonnatoetuste saajate majanduslik jätkusuutlikkus suurusgruppide lõikes

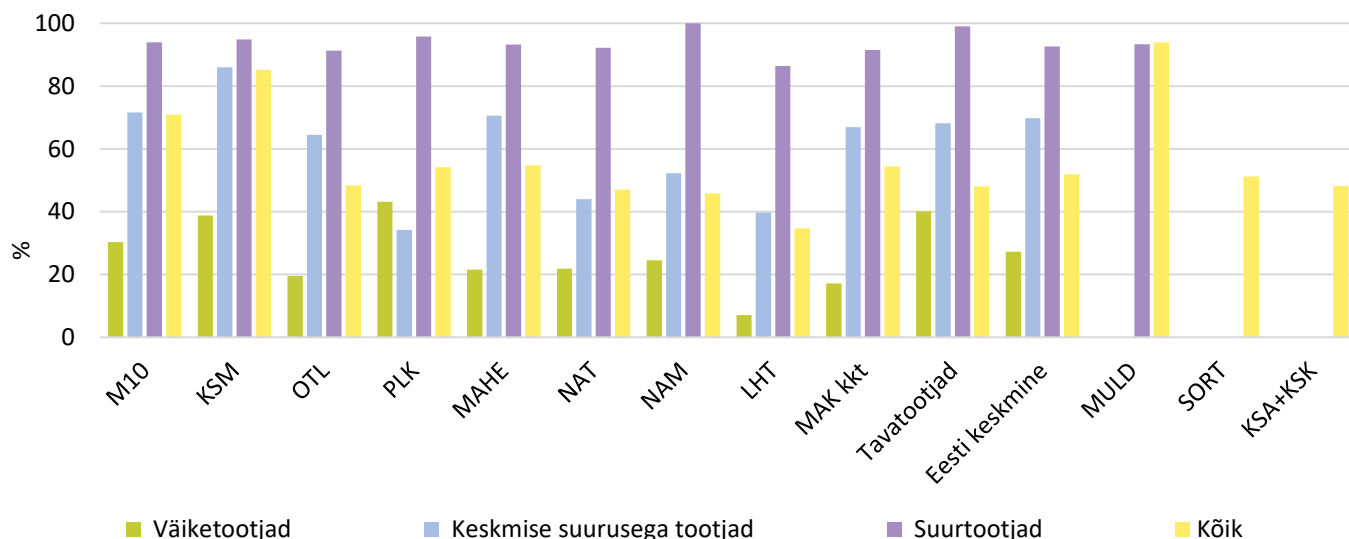
Põllumajandustootjad on nii tootmisstruktuuri kui ka suuruse poolest erinevad, seega võib eeldada, et nii jätkusuutlike tootjate osakaal kui ka meetme toetuse mõju ulatus tootjate jätkusuutlikkusele on suurusgrupiti erinev. Jätkusuutlike tootjate osakaalu hindamisel on MAK 2014–2020 keskkonnatoetusi taotlenud tootjad jagatud majandusliku suuruse alusel kolme gruppi:

- väiketootjad – SKT 4 000€ – 25 000€ (FADN majandusliku suuruse klassid 3–5);
- keskmise suurusega tootjad – SKT 25 000€ – 100 000€ (klassid 6–7);
- suurtootjad – SKT üle 100 000€ (klassid 8–14);

Jätkusuutlike tootjate osatähtsus kasvab koos ettevõtete suurenemisega.

Kui grupis oli alla 5 ettevõtte, siis andmeid ei avalikustata (KSA+KSK ja SORT kõik suurusgrupid; MULd väike- ja keskmise suurusega tootjate grupid). Samaselt varasemate aastatega oli ka 2022. aastal jätkusuutlike tootjate osakaal kõige suurem (86–100%) suurtootjate hulgas, väiketootjate hulgas oli neid sõltuvalt meetmest 7–43% (Joonis 9). Väiketootjate hulgas oli jätkusuutlikke tootjaid kõige rohkem PLK (43%), tavatootjate (40%) ning KSM (39%) tootjate seas. Keskmise suurusega tootjate hulgas oli jätkusuutlikke tootjaid kõige rohkem KSM (86%) tootjate hulgas. Suurtootjatest oli jätkusuutlikke kõige enam NAM (100%) ja tavatootjate (99%) hulgas.

Andmete analüüsimisel on lisaks keskmiste tulemuste väljatoomisele oluline tähele panna, et meetmega liitunud hulgas on tulemused suurusgrupiti oluliselt erinevad. Näiteks oli 2022. aastal LHT toetust taotlenud tootjate hulgas jätkusuutlikke tootjaid 35% (ilma meetme toetuseta samuti 35%), samas kui vaadata neid eraldi suurusgruppide lõikes, siis selgub, et suurtootjate hulgas oli neid 86%, keskmise suurusega tootjate hulgas 40% ja väiketootjate hulgas ainult 7%. Sarnane tendents ilmneb ka teiste meetmete puhul üksikute eranditega. 2022. aastal oli erandiks PLK, kus väiketootjate seas oli jätkusuutlikke tootjaid rohkem kui keskmises suurusgrupis (vastavalt 43% vs 34%). Siiski on ilmne, et tootjate jätkusuutlikkus kasvab valdavalt koos ettevõtete suurenemisega.

Joonis 9. Jätkusuutlike põllumajandustootjate osakaal suurusgrupiti tootjate koguarvust keskkonnametmete (koos meetme toetuseta), tavatootjate ja FADNi põllumajandustootjate üldkogumisse kuuluvate tootjate (Eesti keskmine) lõikes 2022. aastal (METK, 2024c)

Kui võrrelda jätkusuutlike tootjate osakaalu tootjate koguarvust koos meetme toetuseta ja ilma meetme toetuseta, selgus, et meetme toetuse mõju erines oluliselt nii erinevate meetmete kui ka suurusgruppide lõikes. Meetme toetuse mõju tootjate jätkusuutlikkusele oli 2022. aastal kõige suurem OTL (15%) ja PLK (14%) tootjate puhul, kummatigi aga ei avaldanud meetme toetus praktiliselt mingit mõju MULd, KSA+KSK, SORT, NAT ning LHT tootjatel (0–0,1%) (Tabel 1). Analüüsides meetme toetuse mõju suurusgruppide lõikes, oli väiketootjate grupis tootjate jätkusuutlikkusele suurim KSM, PLK ja OTL meetme mõju (20%) ning keskmise suurusega tootjate grupis MAHE ja OTL (vastavalt 18% ja 17%). Suurtootjate grupis jäi meetme toetuse mõju suhteliselt ebaoluliseks, ollem suurim PLK tootjate (4%) puhul.

Tabel 1. Meetme toetuse mõju tootjate jätkusuutlikkusele (väljendatuna jätkusuutlike tootjate osakaaluna, %) suurusgruppide lõikes
2022. aastal (METK, 2024c)

Meede	Väiketootjad	Keskmise suurusega tootjad	Suurtootjad	Kõik
M10	16,8	14,0	1,7	9,5
KSM	20,3	10,7	0,9	6,4
MULD	*	*	0,0	0,0
KSA+KSK	*	*	*	0,0
SORT	*	*	*	0,0
OTL	19,5	17,3	1,6	14,7
PLK	19,8	13,4	4,2	13,7
MAHE	7,0	17,8	2,5	10,2
NAT	0,0	0,0	0,0	0,0
NAM	7,4	0,0	0,0	4,6
LHT	0,0	0,0	0,3	0,1
MAK kkt	6,3	12,3	2,6	7,2

* - grupis on alla 5 ettevõtte, mistõttu andmeid ei avalikustata

Kokkuvõte

- FADN andmetel oli Eesti keskmise põllumajandustootja kasutuses 2022. aastal samaselt eelneva aastaga keskmiselt 147 ha põllumajanduslikku maad, millest 36% oli omandis ja ja 64% renditud või muudel tingimustel kasutusele võetud.
- Kogutoodangu väärtus ulatus keskmiselt 268 973 euronit ettevõtte kohta. Võrreldes 2021. aastaga oli kogutoodangu väärtus (k.a toetused v.a investeeringutoetused) kasvanud koguni 34%. Põllumajandusmaa hektari kohta arvestatuna oli kogutoodangu väärtus (k.a toetused v.a investeeringutoetused) 2022. aastal keskmiselt 1833 eurot, mis oli võrreldes aasta varasemaga samuti 34% tõusnud.
- Eesti keskmine põllumajandustootja sai 2022. aastal sissetulekuid (k.a toetused v.a investeeringutoetused) 1613 eurot põllumajandusmaa hektari kohta (2021. a. 1235 eurot). MAK keskkonnatoetusi taotlenud tootja sissetulek põllumajandusmaa hektari kohta oli 1582 eurot ning tavatootjal 1381 eurot.
- Toetused moodustasid keskmiselt 17% sissetulekust, toodangu müük 73% ja kõrvaltegevusest laekus 2022. aastal 10% kogu sissetulekust. 2022. aastal moodustas põllumajanduslik müügitulu sissetulekust keskmiselt 172 672 eurot (2021. a. 123 551 eurot) ettevõtte kohta, sellest 50% saadi taimekasvatustoodangu ja 50% loomakasvatustoodangu müügist.
- Eesti keskmisel põllumajandustootjal oli netolisandväärtus 2022. aastal keskmiselt 85 688 eurot ettevõtte ja 51 976 eurot tööjõu aastaühiku kohta, mis on viimase kuue aasta võrdluses ülekaalukalt kõrgeim tulemus. Arvestuslik netokasum oli keskmisel põllumajandustootjal 36 626 eurot ettevõtte ja 250 eurot põllumajandusmaa hektari kohta; mõlemad näitajad olid võrreldes 2021. aastaga mitmekordselt kasvanud.
- Eesti keskmine põllumajandustootja kasutas 2022. aastal brutoinvesteeringuteks 57 520 eurot ettevõtte kohta. Brutoinvesteeringud olid 2022. aastal keskmiselt 127% võrra suuremad kui põhivara kulum. Kui varasematel aastatel pole ulatuslikke investeeringuid tehtud, jääb põhivara kulum tagasihoidlikuks ning uute investeeringute tegemisel võib nende maht põhivara kulumit mitmekordselt ületada. Ligi pooled Eesti põllumajandustootjatest (45%) ei teinud 2022. aastal investeeringuid, MAK keskkonnatoetusi taotlenud tootjatest tegid investeeringuid 63%.
- Meetme toetuse osakaal sissetulekutes oli kõige suurem MAHE tootjatel, moodustades 50% tootjatel (mediaan) vastavalt 14% sissetulekutest. Kõige suurem erinevus vastava meetme toetuse osakaalu osas oli PLK tootjatel, kõige väiksem erinevus aga NAT tootjate hulgas.
- Põllumajandusliku keskkonnatoetuse (M10) tootjate seas oli jätkusuutlike tootjate osakaal 71%, KSM 85% ja MAHE tootjatel 55% tootjate koguarvust.
- 2022. aastal avaldas meetme toetus tootjate jätkusuutlikkusele suuremat mõju OTL (15%), PLK (14%) ja MAHE (10%) tootjatel. Samaselt varasemate aastatega oli ka 2022. aastal jätkusuutlike tootjate osakaal kõige suurem (86–100%) suurtootjate hulgas. Meetme toetuse mõju jäi suurtootjate grupis tagasihoidlikuks.